
Education at Atatürk's Speeches and Statements

Tuba Gökmenoğlu¹, Yaşar Kondakçı²

ABSTRACT. The Turkish Enlightenment process started in the last century of Ottoman Empire and become more distinctive along with the changeover to a Turkish Republic in 1920s. Certainly, education took an important part in this enlightenment process. The basic purpose of education is to create an ideal Turkish community, which could catch up basics of modern life, think critically, consult scientific knowledge and experiments, be open-minded, fully rational and foresighted. This purpose underlines different philosophical assumptions of political and educational authorities of the era. This paper examines Atatürk's thoughts about education by analyzing his speeches. The findings indicated that education occupied a broad part in his political leadership. The results suggested that, in addition to major political, social and economic issues, Atatürk showed a deep concern about the progress of the country in education. As a result, in his speeches, he proposed comments addressing major educational policy and educational philosophy issues such as principles of Turkish Educational System, educational planning, educational reform, teacher training and purposes of education. These results verified the key role attributed to education in the construction of the new Republic of Turkey's identity.

Keywords: Atatürk, Education, Educational Philosophy, Educational Thoughts, Educational Reforms

---

SUMMARY

Purpose: The present paper documents educational thoughts and ideas of Mustafa Kemal Atatürk- the founder of modern Turkey. After the foundation of new Turkish Republic, Atatürk's government declared a policy of scientific and universal formal and informal education for Turks from all age groups in order to fight with the high rate of illiteracy and the scholastic thoughts among the Turkish people,. This policy attempted to support and maintain the cultural and social revolution of the young Republic of Turkey. While taking this responsibility of the development of modern, democratic and secular Turkey, Atatürk generated educational ideas and policies to realize these ends. In literature, there are many papers and authors discussing his educational thoughts and making classifications about his educational philosophy. However, very little is known about Atatürk's educational thoughts and approaches that examined by scientific methods properly.

Method: The study was designed as a historical study. The study examined educational policy issues from Atatürk's perspective by examining his speeches in formal and informal settings. Firstly, the influence of his family, teachers and friends, the books that he read, and the socio-political conjecture of the world on Atatürk's educational philosophy were discussed in the introduction part. Secondly, this study attempted to reveal major pillars of the educational policy of the newly established state and the rationale behind the major educational policy analyzing the content of Atatürk's speeches and statements. Atatürk's 340 statements and speeches and 20 Turkish Grand National Assembly opening speeches between the years of 1906 and 1938 were coded.

Results: The findings showed that Atatürk's speeches and statements not only focused on military and political issues but also on the educational theories, practices and concepts. According to the results of content analysis, basic principles of education, curricula, educational planning, elements of education, and educational reform categories were encoded from the data. Research findings also showed that the founder of Turkish Republic considered education as a tool to support progressive education based egalitarian, secular, modern, and scientific values. The findings indicated that Atatürk not just observed the needs of country at those times but also his conclusions and suggestions on education are still valid and his speeches provide a reference to the present policy makers.

Discussion and Conclusion: Atatürk realized that political and military innovations were not enough alone during the establishment of modern Turkey. Atatürk built concrete ties between the education and economic growth, education and social life, and education and religion. From this perspective, it can be argued that his thoughts pioneered the redesign of Turkish education system. Thus, the judgment that Atatürk determined education as the most important element of modernization movement which started with the foundation of Republic is supported once again.

---

¹ Assist. Prof. Dr. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim, tgokmen@ciu.edu.tr

² Assoc. Prof. Dr. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Planlaması, kyasar@metu.edu.tr

Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerinde Eğitim

Tuba Gökmenoğlu³, Yaşar Kondakçı⁴

ÖZ. Türk Aydınlanma süreci, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında başlamış ve 1920'lerde Türk Cumhuriyeti'ne geçişle birlikte daha belirgin hale gelmiştir. Bu süreçte eğitim önemli bir yer almıştır. Eğitimin temel amacı, modern yaşamının temel özelliklerini karşılayan, eleştirel düşünen, bilimsel bilgi ve deneylere başvuran, rasyonel, açık ve ileri görüşlü ideal bir Türk toplumu yaratmaktır. Bu amaç, dönemin politika ve eğitim otoritelerinin felsefi görüşlerinde yatmaktadır. Bu çalışma, Atatürk'ün konuşmalarını analiz ederek eğitime yönelik düşüncelerini incelemektedir. Çalışmanın sonuçları, Atatürk'ün politik liderliğinde eğitimin geniş bir yer işgal ettiğini göstermektedir. İçerik analizi sonuçları Atatürk'ün politik, sosyal ve ekonomik konuların yanında eğitim alanındaki gelişmelere de oldukça fazla önem verdiğini göstermiştir. Bu sebeple, konuşmalarında eğitim politikaları ve eğitim felsefeleriyle ilişkilendirilebilecek Türk Eğitim Sistemi'nin temel amaçları, eğitim planlaması, eğitim reformu, öğretmen eğitimi ve eğitimin amaçlarına ilişkin bir çok yorumda bulunmuş ve bu konulara dair düşüncelerini ifade etmiştir. Bu çalışmada elde edilen bulgular kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kimliğinin oluşturulmasında eğitime atfedilen anahtar rolü doğrulamıştır.

Anahtar sözcükler: Atatürk, Eğitim, Eğitim Felsefesi, Eğitim Görüşleri, Eğitim Reformları

GİRİŞ

Devrim yasası, tüm yasaların üstündedir. Bizi öldürmedikçe, bizim kafalarımızdaki akımı boğmadıkça başladığımız Devrim ve yenileşme atılımı bir an bile durmayacaktır. Bizden sonraki dönemlerde de bu böyle olacaktır. (Atatürk, İzmit Basın Toplantısı, 16 Ocak 1923)

1923 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından farklı siyasi kaidelere ve farklı bir devlet anlayışına dayanan bir ülke kurulmuştu. 1919 başlayan Kurtuluş Savaşı üç yıl sürmüştü ancak imparatorluk 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan beri sürekli çeşitli savaşlara girmek zorunda kalmıştı. Bütün bu savaşlarda kaynak temelde elde kalan Anadolu'dan karşılanmıştı. Bu sebeple, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kazanılan askeri zaferin devamını sağlayacak ekonomik ve sosyal devrimler için gerekli iktisadi kaynaklar yetersizdi. Bir yandan iktisadi altyapı geliştirilirken diğer yandan ekonomik ve sosyal gelişimin temeli sayılan insan kaynağının yeterli sayıda ve gerekli bilgi ve becerilerle donatılması gerekiyordu. Bu sebeple, eğitim Cumhuriyet ile beraber gelen devrimlerin temelindeki sosyolojik kurum olarak konumlandırılmıştır.

Böyle bir ortamda siyasi lider durumundaki Atatürk'ün eğitime kayıtsız kalması düşünülemezdi. Atatürk'ün eğitimin önemini Kurtuluş Savaşı sırasında kavradığı ve eğitime hem fikir hem de sermaye anlamında yatırım yapmaya başladığı, Cumhuriyet dönemini inceleyen birçok eğitim tarihçisi tarafından vurgulanmıştır (Örnek, Sakaoğlu, 2003; Akyüz, 2008). Annelerin beşikteki bebeklerine söyledikleri ninniden yükseköğretimin yöntemine kadar geniş bir alanda eğitime yönelik görüşleri bulunan Atatürk, kendini Türk ulusunun öğretmeni olarak nitelendirmiştir. Farabi de devlet yöneticisinin milletinin eğitimcisi olması gerektiğini savunmuştur (Akyüz, 1991). Bu anlamda da iyi bir devlet başkanı olan başöğretmen Atatürk'ün eğitime yönelik görüşlerinin bilimsel metoda dayandırılarak içerik analizi yapılması ve görüşlerinin hangi felsefik yaklaşım ve düşüncelere dayandığını ortaya çıkarılması bu çalışmanın temel amacıdır. Bulgulara geçmeden önce Atatürk'ün görüş ve düşüncelerinin hangi ortamda geliştiğini ve Cumhuriyet'in kuruluş döneminde eğitim alanında yaşanan sorunları tartışmak gerekmektedir.

Cumhuriyet'in Kuruluş Dönemi: Güncel Durum ve Sorunlar

Eski Türk toplumlarında eğitim kurumsallaşmamış ve profesyonel bir zemine oturtulmamış, eğitim daha çok aile ve toplum tarafından yerine getirilen bir faaliyet olarak kalmıştır. Anne, babalar, aile büyükleri ve toplum büyükleri tarafından eğitilen çocuklara gelenek ve görenekler öğretiliyor, onların iyi birer savaşçı ve cesur bir insan olması amaçlanıyordu (Koçer, 1981). İş eğitimi ise, çıraklık sistemine dayanıyor; çocuk bir usta ve kalfanın yanına verilerek mesleği iş üzerinde öğrenmesi sağlanıyordu. İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk eğitiminde medreseler önem kazandı. Medreselerde

³ Assist. Prof. Dr. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim, tgokmen@ciu.edu.tr

⁴ Assoc. Prof. Dr. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Planlaması, kysar@metu.edu.tr

önceleri sadece din konuları öğretilirken daha sonraları felsefe, matematik, astronomi, fizik, mantık, tıp gibi alanlarda da faaliyet gösterilmiştir (Akyüz, 2008). 17. yy'dan sonra ise, yeniden yalnızca din eğitimi odağında faaliyetlerine devam etmişler; son yıllarda yeniliklere karşı duran okullar haline dönüşmüş hatta bu okullarda okuyan medreseliler Tanzimat döneminde eğitimde yenileşme hareketlerini de engellemeye çalışmışlardır (Akyüz, 1991). Bu noktada Villalta (2000) da medreselerin verdiği eğitimin Türklerin dünyaya açılmasına olanak tanımadığını belirtmiştir.

Osmanlı Devleti'nde eğitimde faaliyet gösteren diğer kurumlar ise, tekke ve zaviyeler, loncalar ve ahi birlikleridir. Bunlara ek olarak 18. yüzyılda Osmanlı'nın aldığı bazı askeri yenilgiler, mevcut eğitim kurumlarının ülkenin ihtiyaç duyduğu teknik bilgiyi ve bu teknik bilgiyle donatılmış bireyleri üretilmediği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple, ordunun öncülüğünde Mühendishane-i Bahri Hümayun ve daha sonra Mühendishane'i Berri Hümayun kurulmuştur (Sakaoğlu, 2003). Ayrıca Enderun da özellikle saray çevresinde var olan, devletteki mevkilere insan yetiştiren ve elitist sayılabilecek bir eğitim kurumuydu. Son olarak yabancı ve azınlık okulları Osmanlı dönemindeki önemli eğitim kurumları arasında sayılabilir.

Avrupa, Rönesans ve Reform hareketleri ile uyanıp sanayi devrimine ulaştığında Osmanlı Devleti ise ihtiyaç duyduğu sanayi atılımını yapamamaktaydı ki bunun temelinde diğer siyasi nedenlerin yanında önemli ölçüde sahip olduğu eğitim sisteminin bu ihtiyaçlara cevap verememesi yatmaktaydı. Osmanlı batıdaki denklere gibi bir üniversiteye sahip olamamış, birçok girişimden sonra ancak 19. Yüzyılın ikinci yarısında modern anlamda bir üniversiteye sahip olmuştu. Kaldı ki bu üniversite bilim üretimini ancak 20. Yüzyılın başında yabancı bilim adamlarının katılımıyla gerçekleştirmeye çalışılmıştı. Darülfünun'un öğretimi dönemin hocalarından Baltacıoğlu tarafından öğretimin acınır durumda olduğu, kullanılan kitapların ortaokul kitaplarından farksız olmadığı ve araştırma ve bilim adına bir üretimin olmadığı yönünde eleştirilmiştir (Baltacıoğlu, 1919). Darülfünun Cumhuriyet döneminde de İsviçreli bilim adamı Malche (1932)'nin raporunda programları çok yüklü ve ansiklopedik bilgi ile doldurulduğu, bilgilerin ve ders notlarının senelerce aynı şekilde güncellenmeden kullanıldığı, çalışma ve araştırmaya, düşünme ve eleştirmeye açık olmadığı ve ortaçağ zihniyetinde kaldığı gibi noktalarda eleştirilmiştir.

Bilim ve araştırmalarda geri kalırken Türk gençleri, ticaret, sanayi, müspet bilim alanlarına yönlendirilen azınlık çocuklarının aksine o zaman için daha saygın sayılan din görevliliği ve memuriyete yönlendirilmekteydiler (Akyüz, 1991). Bundan dolayı azınlık okullarının programları bilime ve ticarete yönelik, öğretim yöntemleri işe dönük, pratiği destekler şekilde ve yararçı iken Türk okullarının programları iş ve meslek öğretiminden uzak, bilimsel süreç ve deneyimleri geri planda tutan bir yapıya sahipti. Bu nedenle de Osmanlı Devleti'nde azınlıklar Türklere göre refah düzeyi daha yüksek bir konumda yaşamışlardır (Akyüz, 2008).

Osmanlı Devleti döneminde karma bir eğitim söz konusu değildi; ancak eğitim görmek belli sayıdaki ayrıcalıklı kadına özgü bir durumdu. Kız çocuklarının eğitimi genellikle 8-9 yaşına kadar olan kısa bir süreyi kapsamakla birlikte genellikle erkek çocuklardan ayrı mahalle mekteplerinde ve sıbyan okullarında verilmekteydi (Tan, 1981). Atatürk 1918'de tuttuğu günlüğünde "kadın meselesinde cesur olalım" diyerek kadın ve erkek eşitliği, kadınların eğitimi ve karma eğitim konularına yönelik görüşleri hakkında ipuçları vermiştir (İnan, 1975, 142).

Atatürk'ün Dünya Görüşünün Gelişmesi

Başarıya ulaşan her devrimin altında geniş bir bilgi ve kültür birikimi yatmaktadır. Atatürk devrimlerinin alt yapısını da şüphesiz zengin bir kültür ve bilgi birikimi oluşturmaktadır. Bu bilgi ve kültür birikiminin oluşmasında Atatürk'ün yaşadığı ve büyüdüğü ortamın, aile yapısının, gittiği okulların, okuduğu kitapların, takip ettiği gazete ve dergilerin ve yakınlaştığı dostların, düşünürlerin, yazarların ve şairlerin etkilediğini ve şekillendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Akyüz, 1991; Tezcan, 1981).

Öncelikle Atatürk'ün doğduğu ve büyüdüğü şehir olan Selanik İstanbul'dan sonra Avrupa'daki en önemli şehirlerden biridir (Yıldırım, 2009). Atatürk'ün yaşadığı dönemde Selanik tren yolları ile Sırbistan, Viyana ve İstanbul'a bağlanmaktaydı. Şehirde elektrik, pamuk, giysi ve tütün üretimi yapılırken modern bir limanın inşa edilmiş olması şehrin dikkat çekici özelliklerinden bazılarıdır (Mango, 2000). Bu şehirde, çeşitli ırklardan insanlar, dinler ve düşünceler uzun süre birlikte yaşamış ve kaynaşmıştır. Birçok sanatçı ve yazarın o dönem bulunmuş olduğu Selanik'te çok sayıda gazete ve dergi çıkarılmaktaydı. Ayrıca şehirde çok sayıda dönem şartlarına kıyasla yenilikçi okulların

varlığı da şehre eğitim anlamında ayrı bir özellik kazandırmaktadır. Yine şehirde Avrupa tarzı kafe, restoran ve dans okullarının bulunduğu da kayıtlara geçmiştir (Mango, 2000). Bu önemli kültür ve eğitim şehrinde büyüyen Atatürk'ün görüş ve düşünceleri elbette ki Selanik'in bu özelliklerinden oldukça etkilenmiştir (Eroğlu, 2008).

Atatürk devriminin düşünsel hazırlık devresinin en önemli öğeleri ailesi ve öğretmenleridir. Annesi Zübeyde Hanım'ın aksine babası Ali Rıza Efendi oğullarının ilahilerle yapılacak bir törenle başlayacağı geleneksel öğretim yapan mahalle mektebi yerine yeni yöntemlerle öğretim yapan özel Şemsi Efendi okuluna gitmesi konusunu savunmuştur. İlk önce mahalle mektebine yazılan Mustafa Kemal, birkaç gün sonra Şemsi Efendi okuluna kaydolmuştur (Akyüz, 1981). Bu okulda öğretim yöntemleri ve disiplin sistemi diğer okullara göre oldukça farklılık göstermekteydi. Mahalle mekteplerinin aksine Şemsi Efendi'nin okulunda saat başı teneffüs arası vardı; çocuklar bahçede oyun oynuyor, jimnastik hareketleri yapıyordu, sınıfta tahta, tebeşir ve harita bulunmaktaydı; ayrıca her yeni kayıt yaptıran öğrenciye eğitimi ve okula gidiş gelişi ile ilgilenmek üzere üst sınıfta okuyan öğrencilerden bir mürebbi tayin ediyordu (Akyüz, 1981). Babasının ölümünün ardından Atatürk Mülkiye Rüştiyesine kaydolmuştur. Buradaki herkes tarafından korkulan, dayağı bol matematik öğretmeni ve müdür yardımcısı Hüseyin Efendi ile suçsuz olduğu halde bir dayak ile cezalandırılma deneyimi olmuştur. Bu olaydan sonra Atatürk, annesinin onun ticaretle meşgul olmasını istemesine rağmen Selanik Askeri Rüştiyesine gitmeye karar vererek sınavı kazanmıştır. Sınavdaki başarısından dolayı öğrenimine dört yıllık okulun üçüncü sınıfından başladı (Unat, 1964). Bu okulun öğretmenleri çoğunlukla subaylardan oluşuyordu, düzenli ve disiplinli bir kurumdu. Atatürk'e Kemal ikinci adını veren matematik öğretmeni Mustafa Bey ile bu okulda tanışmıştı. Yine Fransızca öğretmeni Nakiyüddin Beyle de bu okulda tanışmış; onun teşviki ile kişiliğinin ve dünya görüşünün oluşumunda ve gelişiminde önemli bir etken olan Fransız düşünürleri okuyup anlamıştır. Bu okuldan sonra lise eğitimi için Manastır Askeri İdadisine gitmiştir. Bu okulda Mehmet Asım Efendi her ne kadar Atatürk'ün edebiyat ve şiir ile uğraşmasını engellemeye çalışsa da güzel yazı konusunda onda önemli bir etkide bulunmuştur. Bu okuldaki tarih öğretmeni Topçu Kolağası Mehmet Tevfik Bey ise dönemin dar görüşlü tarihçilerinin aksine tüm Türk tarihini genişçe işleyen ve öğrencilerine tarih kültürü ve sevgisi aşılayan bir öğretmendi (Akyüz, 1991). Bu okulda Fransızcasının geri kaldığını düşünen ve "bir kurmay subayı mutlaka yabancı dil bilmelidir, bunun aksini düşünmek büyük bir hatadır." diyen Atatürk, tatilde Selanik'te Colléges des Fréeres de la Salle okulunda özel derslerle takviye almıştır (Cebesoy, 1967: 9). İdadiden sonra İstanbul'da Harb Okulu'na yazılan Atatürk daha sonra Harb Akademisi'ne devam etmiştir. Bu iki kurumda da önemli öğretmenlerin eğitiminden geçen Atatürk, tabiye öğretmeni Kurmay Yarbay Nuri Bey'in öğütlerini hatırında tutarak askerlik dışı bilgilerle de donanmaya özen göstermiştir (Cebesoy, 1967). Yine bu okulun müdürü Ali Rıza Paşa bazı öğrencilerin gizlice Namık Kemal okumalarını, daha çok Atatürk tarafından yazılan Abdülhamit yönetiminin sorunlarının anlatıldığı yazıların ve gazetenin çıkarılmasını görmezden gelmiştir.

Atatürk'ün birçok özelliği büyük ölçüde geçtiği eğitim sürecinde şekillenmiştir; matematikteki başarısı ve yeteneği ölçülü davranışlarını ve zamanlama yeteneğinin; tarih merakı ve ilgisi, ulusal benliğinin ve tarihi yöneten bir lider kişiliğinin; yabancı dildeki bilgi ve becerileri ise reformcu kişiliğinin gelişmesini sağlamıştır (Varış, 1981). Sınırlı imkanlar dahilinde kendi kendini yetiştirme ve geliştirme başarısını gösteren Atatürk, örgün öğrenimi sırasında çoğunlukla askerliğe yönelik bilgiler edinirken toplumbilimine yönelik bilgi ve görüşlerini kendi çabasıyla edinmiştir (Tezcan, 1981). Yakın çevresinin söylemlerinden Atatürk'ün boş zamanlarında sürekli okuduğunu ve bu okumalar arasında matematikten başka devletlerin hukuksal sorunlarına, kamu hukukundan şiir ve edebiyat kitaplarına, sosyoloji kitaplarından felsefe ve din, askerlikten dil kitaplarına kadar çeşitli alanlarda kitaplar bulunduğunu bilmekteyiz (Borak, 1972; İnan, 1977; Kinross, 1972; Uyguner, 1974). Ayrıca Arap alfabesinin değiştirilmesini, medreselerin kaldırılmasını, kadın haklarını ve çok eşli evliliğin yasaklanmasını savunan "İçtihad"; Jön Türklerin Avrupa'da çıkardığı "Osmanlı ve Şurayı Ümmet" ile Jön Türklerden esinlenen batıcıların çıkardığı "İttihat ile Meşveret ve Mizan" dergileri sürekli edindiği ve takip ettiği dergilerdendir (Bozdağ, 1974; Yüce, 1981).

Tüm bu etkilerin yanı sıra 1920'den sonra bir devlet adamı oluşu etrafında değerli ve saygın kişilerin bulunmasını sağlamıştır (Tezcan, 1981). Bu değerli siyaset ve akıl adamlarıyla geçirilen sohbetlerin, yapılan tartışmaların yanı sıra Dewey, Buyse ve Malche gibi önemli bilim adamlarını da ülkeye davet ederek desteklediği araştırmaların sonuçları ve geliştirdikleri öneri ve fikirleri Atatürk'ün

eğitim g6r6şlerinin gelişmesini ve netleşmesini sağlamıştır (D6nmez, 2005; Erdoğan, 2002; Opfer, Bolat ve Frost, 2008).

Bu tarihsel çerçeve kapsamında bu çalışmanın amacı Atatürk'ün konuşmalarını analiz ederek eğitime yönelik düşüncelerini incelemektedir. Bu genel amaç altında çalışmanın alt amacı Atatürk'ün eğitimin çeşitli boyutlarına, dayandığı temel prensiplere ve temel öğelerine yönelik düşüncelerini ortaya koymaktır. Böylece Türk Eğitim tarihinde önemli fakat tarihsel yaklaşımlarla az çalışılmış bir dönemi veriye dayalı bir şekilde ortaya koymak suretiyle Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının nasıl ortaya çıktığının anlaşılmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışmanın araştırma deseni tarihsel araştırma desenidir. Tarih ve doküman araştırmaları gündeme ve geleceğe ışık tutmada ve tahmin etmede geçmişini kullanır ve aynı zamanda geçmiş olguları açıklamada gündemden yararlanır; gündemdeki sorunların çözümünde geçmişini araştırır (Cohen, Manion ve Morrison, 2007; Hill ve Kerber, 1967). Tarihsel araştırma bir kişiyi, bir grubu, bir fikri, bir kurumu ya da bir dönemi inceleyebilir; ancak bu öğelerin hiçbiri birbirinden ayrı düşünülemez (Best, 1970). Bu nedenle, bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitime yönelik görüşlerinin incelenmesi için tarihsel araştırma deseni kullanılmıştır.

Veri Kaynağı

Çalışma kapsamında kullanılan veri Prof. Dr. Ali Sevim, Prof. Dr. M. Akif Tural ve Prof. Dr. İzzet Öztoprak (2006) tarafından bugünkü dile yayına hazırlanmış ve Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı tarafından yayınlanmış olan Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri adlı eserde (901 sayfa) yer alan 1920 ve 1938 yılları arasından derlenen 340 söylev ve demeç (kongre konuşmaları ve mektuplar dahil) ile Türkiye Büyük Millet Meclisi resmi web sitesinde (2013) bulunan 1921 ile 1938 yılları arasında 5 dönemdeki dörder yasama yılında kaydedilen 20 TBMM açılış konuşması olmak üzere toplam 360 konuşmadan oluşmaktadır. Bunlara ek olarak Atatürk'ün kaleminden çıkmış olan Nutuk ve Geometri kitapları da çalışmanın örnekleme kapsamında incelenmiştir. Çalışmada Atatürk'ün eğitime ilişkin herhangi bir yorum ve düşüncesinin dışarda kalmaması için sadece daha önce hazırlanmış ve planlı konuşmaları değil aynı zamanda kendisinin yazmış olduğu kitapları ve yurt gezilerinde halka yönelik konuşmalarını, daha küçük toplantılardaki konuşmaları ve okul ziyaretlerindeki konuşmaları da alınmıştır. Dolayısıyla Atatürk'ün eğitim konusuna atıfta bulunduğu her konuşması bu çalışma kapsamına alınmıştır. Ayrıca vurgulanması gereken bir diğer konu da çalışma kapsamında sadece eğitime ilişkin konuşmalar incelenmemiştir. Çünkü Atatürk birçok toplantıda eğitimin politika, kültür veya iktisat ile ilişkilendirmiştir. Bu sebeple, sadece eğitim alanındaki toplantılarda yapılan konuşmalar değil, yukarıda ifade edilen zaman diliminde yaptığı bütün konuşmalar incelenmek suretiyle Atatürk'ün eğitim ve eğitim ile ilgili bütün görüşleri ilgili metinlerden alınmıştır. Aşağıda da anlatıldığı gibi bu metinlerden elde edilen veri seti, Atatürk'ün eğitime ilişkin düşüncelerinde örüntülere ulaşılmasına ve temaların belirlenmesine olanak tanımıştır.

Veri Analizi

Toplanan veri, Miles ve Huberman'nın (1984) belirlediği çerçeve dahilinde içerik analizine tabii tutulmuştur. Öncelikle Atatürk'ün 1920-1938 yılları arasında yaptığı konuşmalar incelenmiş ve çalışmanın odağıyla ilişkili olmayan konuşmalar ve içerikler ayıklanarak veri bir sonraki aşamaya hazır hale getirilmiştir. Çalışmada elde edilen verinin güvenilirliği Atatürk'ün konuşmalarının tamamının incelenmesi ile yakından ilgilidir. Bu sebeple, geniş bir zaman diliminde (1920-1938) kayıt altına alınmış bütün konuşmalarına ulaşılmıştır. Bu kapsamda, Atatürk'ün konuşmalarını kayıt altına almış farklı kaynaklar (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, TBMM açılış konuşmaları, Nutuk ve Geometri kitapları) incelenmiş ve bu farklı kaynaklardan veri toplanmıştır. Farklı kaynakların incelenmesi sırasında sıklıkla aynı konuşmalara yer verildiği görülmüştür ki bu herhangi bir konuşmanın dışarda kalmadığı kanaatinin geliştirilmesinde etkili olmuştur. Daha sonra veri analizinde doğrulanabilir veya tekrarlanabilir bir yöntem izlenmiştir. Veri analizinin sonraki aşamalarını kolaylaştırmak, temaları oluşturacak kodların veri dosyalarında buldukları yerleri belirlemek ve aynı

şekilde yapılacak doğrudan alıntıların hangi dosyada ve hangi sayfada olduğunu belirlemek için her bir dosyaya bir harf kodu verilmiştir. Örneğin, bulgular kısmında verilen birinci alıntının sonundaki D85 kodu, ilgili alıntının D dosyasının 85inci sayfasından yapıldığını göstermektedir. Veri analizinin bir sonraki aşamasında bir başlangıç kod listesi hazırlanmıştır. Arkasından iki araştırmacı bir metin üzerinde ayrı ayrı pilot kodlama yapmıştır. Pilot kodlama sonunda her iki araştırmacı verdikleri kodları karşılaştırmış, ortaklıklar ve farklıları tartışmıştır. Bunun sonrasında başlangıç kod listesinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Bunun ardından bütün veri seti iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlanmış ve daha sonra kodlar karşılaştırılmıştır. İçerik analizinin bir sonraki aşamasında ortak kodlar bir araya getirilmiş ve Atatürk'ün eğitim hakkındaki görüşlerinin etrafında toplandığı temalar belirlenmiştir. Son olarak, belirlenen temalar kapsamında bulgular yazılmıştır.

BULGULAR

1920-1938 yılları arasında çeşitli toplantılarda ve yazılı basında yaptığı açıklamaların içeriklerine bakıldığında, Atatürk'ün ekonomi, siyaset ve askeri konular kadar eğitim konusuna da önem verdiği görülmüştür. Eğitim konusunda yaptığı konuşma ve açıklamaların eğitim ile ilgili kuram, uygulama ve kavramlara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. İçerik analizi sonuçlarına göre kodlanan veri temel prensipler, eğitim programı, eğitimin planlanması, eğitimin öğeleri ve eğitim reformu kategorileri altında sınıflandırılmıştır. Kategorilerin altında yer alan temalar ve kodlar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1
Atatürk'ün Eğitime Yönelik Görüşlerinin Nitel Analiz Sonuçları

Kategori	Tema	Kod
Temel Prensipler	Eğitimin Amaçları	İktisadi kalkınma
		Sosyal değişim
	Eğitim Felsefesi	Kültürel değişim
Bireysel gelişim entellektüel gelişim		
Eğitim Programı	İçerik	Vatandaşlık eğitimi
		İlerlemecilik
Eğitimin planlanması	Yöntem	Esasicilik
		Bilimsellik
Eğitimin Öğeleri	Yöntem	Genellik ve eşitlik
		Uygulamaya dönük
Eğitim Reformu	Yöntem	Mesleki eğitim
		Din ve ahlak eğitimi
Eğitimin Öğeleri	Yöntem	Sanat eğitimi
		Öğretmen eğitimi
Eğitimin Öğeleri	Yöntem	Yatılı okullar
		Uygulamaya yönelik eğitim
Eğitimin Öğeleri	Yöntem	Yükseköğretim
		Yetişkin eğitimi
Eğitim Reformu	Yöntem	Özgünlük
		Bilimsellik
Eğitim Reformu	Yöntem	Kapsamlılık
		Paydaş katılımı

Temel Prensipler

Temel prensipler kategorisinin altında üç tema gözlenmektedir: Eğitimin amaçları, eğitim felsefesi, milli eğitimin temel ilkeleri.

Eğitimin Amaçları: Atatürk'ün eğitime yönelik söylev ve demeçlerinin önemli bir bölümünün eğitimin amaçlarına odaklandığını görülmüştür. İncelenen söylev ve demeçlerinde Atatürk eğitimin farklı amaçlarına vurgu yapmaktadır; eğitimin iktisadi kalkınma, sosyal değişim, kültürel değişim, bireysel gelişim ve entelektüel gelişim gibi amaçları vardır. Ancak incelenen metinlerde Atatürk'ün eğitimin iktisadi kalkınma, sosyal değişim ve vatandaşlık eğitimi amaçlarına yönelik söylev ve demeçlerinin daha yoğunluklu olduğu anlaşılmıştır. Aşağıdaki ifade Atatürk, eğitim ile iktisadi kalkınmayı doğrudan ilişkilendirmiş ve vatandaşlık eğitimi rolüne vurgu yapmıştır:

Arkadaşlar, bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün ilkeleri, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır. Çünkü demin dediğim gibi her şey bunun içinde yerleşmiştir. Bundan dolayı evlâtlarımızı o şekilde eğitmeli ve terbiye etmeliyiz, onlara o şekilde bilgi, anlayış vermeliyiz ki, ticaret, ziraat ve sanat dünyasında ve bütün bunların faaliyet alanlarında verimli olsunlar, etkili olsunlar, çalışır olsunlar, ameli bir organ olsunlar. (D85)

Özellikle kadınların sosyal ve iktisadi yaşama katılımına yönelik olarak eğitimin özel bir yere sahip olduğunu ifade ederken eğitimin sosyal değişim aracı olarak rolüne de vurgu yapmıştır. Atatürk'e göre eğitim iktisadi kalkınma, sosyal değişim ve vatandaşlık eğitiminin yanında bireyin entellektüel gelişimini de amaçlamalıdır: *Erkek ve kız çocuklarımızın, aynı şekilde bütün ilim derecelerindeki öğrenim ve eğitimlerinin uygulamalı olması önemlidir. Memleket çocuğu, her öğrenim derecesinde ekonomik hayatta istekli, eser sahibi ve başarılı olacak şekilde donanımlı olmalıdır. (D132)*

Eğitim Felsefesi: Atatürk'ün söylev ve demeçleri incelendiğinde eğitim felsefelerine de geniş ölçüde vurgu yaptığı görülmüştür. İncelenen metinlerde Atatürk'ün ağırlıklı olarak ilerlemeci bir felsefeye dayanan ancak esasici niteliklerin de yer aldığı bir eğitim sistemi tasarımına sahip olduğu anlaşılmaktadır. İlerlemeci felsefeye yönelik olarak Atatürk eğitim programlarının bireyin günlük yaşamında ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerileri edinmesine yardımcı olacak bir sistemin geliştirilmesinden yana tavır almaktadır. Bireye verilecek eğitimin yine bireyin ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerileri içermesi gerektiğini Atatürk kendi cümleleriyle şöyle ifade etmiştir: *İlk tahsilden itibaren hakiki ihtiyaçları karşılayacak tarz takip olunmalıdır ki, yetişecek olan çocuk yalnız nazari olarak kalmassın. Hayatında faydalı olsun, faal olsun. Tabii orta tahsilde dahi aynı şeyi takip etmek lazım. (A68)*

Özellikle ülkenin o dönemki ihtiyaçları göz önüne alındığında, yukarıda sıralanan eğitim amaçlarına en iyi hizmet edebilecek eğitim sisteminin ilerlemeci bir felsefeye oturtulmuş bir sistemin olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan ilerlemeci vurgunun nedenlerinin anlaşılması mümkündür:

Bundan dolayı, Hükümetin en verimli ve önemli görevi eğitim işleridir. Bu görevde başarılı olabilmek için öyle bir program uygulamak zorundayız ki, o program milletimizin bugünkü durumu ile sosyal ve yaşamın ihtiyaçları ile yerel şartlarla ve çağın gerekleri ile tam anlamıyla denk ve uygun olsun. Bunun için büyük, hayali ve anlaşılması güç görüşlerden tamamen arınarak gerçeklere en iyi bir biçimde yaklaşmak gereklidir. (C70)

İlerlemeci felsefenin yanında, yukarıda sıralanan eğitim amaçlarından özellikle vatandaşlık eğitimi ve sosyal değişim ile ilişkilendirilebilecek olan esasici felsefenin de Atatürk'ün eğitim konusundaki görüşlerinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmıştır. Atatürk'ün esasici felsefeye yaptığı vurgunun iki yönünün açıklanması gerekmektedir. İlk olarak, esasiciliğe yapılan vurgu bir önceki kısımda ayrıntılarıyla verilen vatandaşlık eğitimiyle de yakından ilgili olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, esasicilik vurgusu genel geçerliği olan bilginin yeni kuşaklara aktarılmasından çok, kurulmuş genç bir ülkenin bekası için vatandaşlara aktarılacak temel değerleri içermektedir. Aşağıdaki alıntı bu ifadeleri örneklendirmektedir: *Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri eğitim sınırı ne olursa olsun, en önce ve her şeyden önce Türkiye'nin bağımsızlığı için kendi benliğine ve milli geleneklerimize düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek gereği öğretilmelidir. (C71)*

Söylev ve demeçlerdeki esasıcılık vurgusundaki bir diğer boyut, esasıcılığın her bakımdan nitelikli standart bir eğitimin toplumun bütün fertlerine sunulması kaygısını içermektedir. Ülkedeki öğretim birliği politikası da bu bakımdan değerlendirilebilir. Aşağıdaki ifadesinde Atatürk bu yoruma paralel bir ifade kullanmıştır: *Terbiye ve tedrisatı tevhit etmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette fertlerden mürekkep bir millet yapmaya imkan aramak abesle iştigal olmaz mıydı?* (A87)

Dolayısıyla, söylev ve demeçlerdeki esasıcılık vurgusunu bu genel geçer bilgi setini her bireye sunmaktan çok ortak bir değerler sistemi oluşturup bu değerleri yeni kuşaklara aktarma isteği daha ağır basmaktadır. Atatürk bu konuda şu sözleri ifade etmiştir:

Efendiler! Millî eğitimin ne demek olduğunu bilmekte artık bir yol karışıklığı kalmamalıdır. Bir de millî eğitim gerçekleştikten sonra onun dilini, metodunu, araçlarını da millî yapmak zorunluluğu tartışılmazdır. Millî eğitim ile açılmak ve yükseltilmek istenilen genç beyinleri, bir yandan da paslandırıcı, uyuşturucu, gerçek dışı fazlalıklarla doldurmaktan dikkatle kaçınmak gereklidir. (D148)

Millî Eğitimin Temel İlkeleri: Türkiye’de Millî Eğitim Sistemine yön vermesi beklenen 14 temel eğitim ilkesi 1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı Temel Eğitim Kanunu’nda belirlenmiştir. Ancak Atatürk’ün eğitimle ilgili söylev ve demeçlerine bakıldığında birçok yerde bu temel ilkelerin bazılarında atıfta bulunduğu ve bu temel ilkelere kaynaklık sağlayabilecek ifadeler kullandığı söylenebilir. Atatürk’ün söylev ve demeçlerinde bilimselliğin önemli bir yer tuttuğu görülebilir. Atatürk, eğitimde bilimselliği uluslararası alana çıkmanın bir aracı olarak gördüğünü şöyle ifade etmiştir:

Gözlerimizi kapayıp soyut yaşadığımızı kabul edemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp dünya ile ilgisiz yaşayamayız... Tam tersine ilerleyen ve medenileşen bir millet olarak uygarlık sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve milletin her bireyinin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur. (D25)

Bilimselliğin yanında genellik ve eşitlik ilkesi de Atatürk’ün söylev ve demeçlerinde geniş bir yer tutmuştur. Atatürk, özellikle kadınların sadece tarımda değil hayatın her alanında aktif yer almasını eğitim imkanlarından eşit şekilde yararlanmalarıyla ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Atatürk bu görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: *Bu itibarla kadınlar âlim olacaktır. Fenni bilecektir. Erkeklerin geçebileceği bütün tahsil derecelerinden geçecektir.* (A34)

Eğitim Programı

Atatürk’ün söylev ve demeçlerinde öne çıkan bir diğer konu eğitim programlarıdır. Atatürk öncelikle eğitim sisteminin ihtiyaç duyduğu temel konunun iyi hazırlanmış bir *millî eğitim programı* ve bir eğitim teşkilatı olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamdaki söylev ve demeçlerinde eğitim programlarının içerik ve yöntem boyutlarına değindiği anlaşılmaktadır.

Yöntem: Yöntem boyutuna ilişkin değerlendirmelerinde Atatürk’ün daha çok uygulayarak öğrenmeye dayalı bir programı benimsediği anlaşılmaktadır. Farklı zamanlarda ifade ettiği iki demecinde Atatürk eğitim programlarında yöntem konusunda uygulamaya dayalı yaklaşımların önemine şu şekilde değinmiştir: *Bunu anlayabilmek için yalnız çok kitap okumak kâfi değildir. Bütün mesai ve sanayi erbabıyla doğrudan doğruya görüşmek muvaffaktır.* (A5) *Bir yandan cahilliğin kaldırılması ile uğraşırken diğer yandan da memleket çocuklarını sosyal hayat ve ekonomide fiilen etkili ve yararlı kılabilmek için gereken basit bilgileri uygulamalı bir biçimde vermek yöntemi eğitimimizin temelini oluşturmalıdır.* (C71)

İçerik: Atatürk’ün eğitim programlarına yönelik değerlendirmelerinde içerik boyutu oldukça geniş yer tutmaktadır. Eğitim ile ilgili değerlendirmelerinin hemen hemen tamamında eğitim programlarının içeriğinin nasıl olması gerektiğine dair değerlendirmeler yapmıştır. Atatürk genel olarak bu değerlendirmelerinde eğitim programlarının içeriğinin bireyin günlük sosyal ve iktisadi yaşamında

ihtiyaç duyacağı bilgi ve becerileri içermesi gerektiğini vurgulamıştır. Konuyla ilgili sorulan bir soruya yönelik olarak Atatürk şu ifadeleri kullanmıştır:

Onun için bu soruya bendenizin vereceği cevap iktisadiyatın isteyeceği gibi olmalıdır. Yani çalışmak muhtaç olduğumuz şey nedir? Onu yapabilmek için ne öğreneceğiz? İstiyoruz ki çiftiği yükseltelim, o halde çocuklara iyi eğitim verelim ki ve o suretle yetiştirelim ki bir taraftan mektepte okuduğu şey, anasıyla temas ettiği zaman, tarlasına gittiği zaman yapılmakta olduğunu görsün. Yalnız bir farkla anasının ve babasının yapmakta olduğunun yetersiz olduğunu ve daha iyisinin şöyle böyle olacağını okulda öğrenmiş olsun. Mesela, sanatkâr istiyoruz, kunduracı istiyoruz, terzi istiyoruz, her şeyi istiyoruz. Hayır bunları öğrenmek lazım değildir ve bunları öğrenmek gerekli bir şey değildir denmiştir. Sanatkâr yoktur memleketimizde... O halde okullarımızda öyle şeyler öğretelim ki pabuç nedir, nasıl yapılır, öğrensin. Elbise nedir, nasıl yapılır, öğrensin... Şunu demek istiyorum ki hayat için lazım olan şeyleri muvaffakiyetle, sürat ve kolaylıkla istihsali bilmemiz iktiza eden şeylerin hepsi maarif programımızı teşkil etsin. (A68)

Atatürk'ün konuşmalarında mesleki eğitime önemli ölçüde yer verdiği anlaşılmaktadır. Atatürk, konuşmalarında mesleki eğitimin ekonomik kalkınmadaki rolüne dikkat çekmiş ve her iş koluna yönelik olarak mesleki eğitime yer verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Atatürk meslek erbabı yetiştirmeyi ekonomik ve sosyal gelişmenin ögesi olarak kabul etmiş ve buna bağlı olarak mesleki eğitimi dünya ile rekabet etmenin bir aracı olarak görmüştür. Bu sebeple, her bir iş kolunda çalışanların eğitimle meslek sahibi olmasının önemine vurgu yapmıştır. Meslek eğitimi ve buna bağlı olarak değişik iş kollarında yeterli miktarda yetişmiş elemanın olmaması sebebiyle ekonomik girişimlerde batılı kişi ve kuruluşların danışmanlığına başvurmak mecburiyetinde kaldığını ifade etmiştir. Atatürk eğitimin meslek öğretme rolünü şu ifadelerle ön plana çıkarmıştır:

Bugün tarafımızdan işletilen kaç maden vardır? Herhangi bir madeni işletmek teşebbüsünde bulunduğumuz zaman bir cenebiye arz-ı iftikar etmek mecburiyetindeyiz. Sonra efendiler, milletin mevcudiyetini kemiren çok mühlik ve müstevli hastalıklar vardır. Halbuki millete hayat ve sihat lâzımdır... Yani doktorlar lâzımdır. Şömendöferleri işletemeyiz. Mühendisimiz yoktur, yoktur!... Binâenaleyh bu memleket ve milletin muhtaç olduğu erbâb-ı ihtisas ve mesalik-i âliye erbâbını bu memleket yetiştirmeye mecburdur (A6).

Ekonomik ve sosyal kalkınmanın temelinde meslekleşme olduğuna inanan Atatürk, bu ifadeleriyle meslekleşmenin de eğitimle başarılabilirliğine vurgu yapmıştır.

Din ve ahlak eğitimi konusunda Atatürk'ün söylev ve demeçlerinde öne çıkardığı temel konu dinin ancak eğitilmiş insanlar sayesinde anlaşılıp yükseltilebileceğidir. Aşağıdaki alıntı bu görüşünü örnekler niteliktedir:

Eğer İslamlardan, "Allah" kelimelerini yükseltmek bir dinsel görev olarak isteniyorsa, hiç şüphe yok, Müslümanlar ne kadar kuvvetli, kudretli ve fakat bütün bu kudret ve kuvvet ne kadar dimağen yüksek olursa, ilimde, fende ne kadar yetişkin olursa tabiatıyla "Allah" kelimelerini yükseltmeyi o kadar çok iyi yapmasını bilir ve Allah ancak bu tarzda çalışmadan daha çok memnun olabilir. (A21)

Bu sebeple, bir diğer söylevinde bütün meslek dallarında olduğu gibi din alanında da konularında uzman kişilerin yetiştirilmesinin gereğini vurgulamıştır: *Bence bir defa her Müslüman İslami hükümleri bilmeye mecburdur. O halde okullarımızda zaten İslami hükümler öğreteceğiz. Lakin bunun haricinde ve üstünde nasıl ki doktor, mühendis yetiştiriyoruz, ilmi meslekler erbabı yetiştiriyor isek tabii dinimizin bütün hasletlerini, felsefesini bilen alim insanlara ihtiyacımız var. (A72)*

Dinin dini iyi bilen uzmanlar tarafından öğretilmesi gerektiğini her fırsatta vurgulamıştır. Örneğin, Arapça bilmeyen medrese hocalarına tanık olduğunu ifade etmiştir. Dindeki dil sorununu gidermek amacıyla Kuran-ı Kerim'in ve Hz. Muhammed'in hayatının Türkçe'ye tercümesi ve hatta camilerde verilen hutbelerin halk tarafından anlaşılması için Türkçeleştirme çalışmaları başlattığını belirtmiş ve dolayısıyla din eğitiminde anadilin önemini vurgulamıştır.

Atatürk'ün vurguladığı bir diğer konu ise din ile bilim arasındaki ilişkidir. Atatürk'e göre İslam bilim, akıl ve mantığa uygun bir dindir. Ancak Atatürk, bilim ile İslam arasındaki uyumun yakalanmasının eğitimle mümkün olacağına dair inancını da sıklıkla dile getirmiştir. Dolayısıyla, Atatürk'ün söylev ve demeçlerine bakıldığında din eğitiminin temelinde yine eğitimi gördüğü anlaşılmaktadır.

Son olarak, Atatürk her bakımdan kalkınma için eğitimi temel araç olarak gördüğünden, eğitim programında sanat eğitime de yer vermiştir. Atatürk, topyekûn kalkınmanın bir parçası olarak sanat alanında gelişme kaydedilmesi gerektiği görüşünü savunmuş ve bu sebeple sanatın değişik dallarında sanatçıların yetiştirilmesine ağırlık verilmesini önermiştir. Sanat eğitiminin gerekliliğini şu ifade ile ortaya koymuştur: *Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin gerektirdiği şeyleri yapmaz; kabul etmeli ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur.* (D44)

Eğitimin Planlanması

Atatürk'ün incelenen söylev ve demeçlerinde ortaya çıkan bir diğer konu eğitim planlaması konusu olmuştur. Öncelikle öğretmen eğitimine önem verileceği ve bu amaçla Türkiye'de 15 kız ve erkek öğretmen okulu kurulması ve bu okulların geniş bir öğretim kadrosuna sahip olması öngörülmüştür. Bunun yanında eğitimin planlanmasında yatılı okullara ağırlık verilmesi de öngörülmüştür. Atatürk yatılı okulların vatandaşlık eğitimine önemli katkısı olacağı görüşünü savunmuştur. Diğer taraftan ilköğretimin zorunlu yapılmasının, eğitimin geniş bir kitleye ulaşması bakımından önemli bir gereklilik olarak görülmektedir. Ek olarak, uygulamaya yönelik bir eğitim sistemi üzerinde de planlama yapıldığı anlaşılmıştır. Atatürk'ün ifadelerinden, eğitimle ilgili her türlü planlama çalışmasında konunun uzmanlarından yararlanılmaya çalışıldığı da anlaşılmıştır. Bu kapsamda Atatürk orta öğretimin temel işlevleri hakkında da yorum yapmıştır. Buna göre *Orta eğitimin amacı, ülkenin ihtiyaç duyduğu çeşitli hizmet ve sanat elemanlarını yetiştirmek ve yüksek eğitime aday hazırlamaktır.* (C71)

İlköğretimde gerekli olan kuruluşlardan biri de yatılı ilkokullardır. Hükümetin son zamanlardaki inceleme ve gözlemleri sonucunda bir tarafta yatılı ilkokullara karşı genel bir eğilim olduğu görülmüştür. Birkaç ilin küçük yavrularını bir yerde toplamanın, eğitimde birlik, yurt sevgisi ve kardeşlik üzerinde yapacağı etkiler ortadadır. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığımız bu okulların açılması için her türlü kolaylığı sağlayarak, özendirici bir tutum içinde olacaktır. (C106)

İlköğretimin yayılması için, sade ve pratik önlemler almak yolundayız. İlköğretimde amacımız, bunun zorunlu olmasını bir an önce gerçekleştirmektir. Bu sonuca varmak, ancak aralıksız önlemler almakla ve bunun metodik olarak uygulanması ile gerçekleşebilir. Ulusun önemli bir işi olarak, bu konuda ısrarlı olmayı gerekli görüyorum. (C177)

Yükseköğretim: Atatürk'ün söylev ve demeçlerinde yükseköğretim konusunun da geniş bir yer tuttuğu görülmüştür. Bulgulara göre yükseköğretim ve üniversite kavramlarına ilişkin evrensel değerlere uygun bir yükseköğretim ve üniversite kurgusunu özendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Örneğin, bir konuşmasında Atatürk üniversitelerin özerk yapıları içinde eğitimlerini verecekleri meslekleri belirleyebileceğini ifade etmiştir. Yükseköğretim konusunda diğer bir faaliyet alanı olarak ülke çapında üniversite sayısının artırılmasına yönelik yürütülen faaliyetlere verdiği destektir. Ülkenin içinde bulunduğu maddi koşullar düşünüldüğünde yeni üniversite kurmanın zor olacağı anlaşılmaktadır. Ancak Atatürk zamanın koşullarına göre ülkenin üç büyük kültür bölgesine ayrılmasını ve İstanbul'da İstanbul Üniversitesi, Ankara'da Ankara Üniversitesi'nin ve Doğu'da ise Van ilinde bir üniversite kurulmasına yönelik olarak faaliyetleri özendirmeye çalışmıştır. Atatürk'ün bu anlayışının kültürel ve bilimsel gelişimi ülkenin bir bölümde yoğunlaştırmak yerine, ülkenin tamamına yayma anlayışını benimsediğini göstermektedir. Bu konuyu birden fazla söylev ve demecinde tekrarlaması da bu konuya verdiği önemi ifade etmektedir. Öte yandan, Atatürk'ün sosyal hayatın her alanın bilim ve fenne dayanmasının önemine vurgu yapmıştır. Bu anlamda sadece ekonomi ve sanayi değil, sanatsal ve kültürel yaşamın da yükseköğretim sayesinde ilerleyebileceğine dair inancını sıklıkla ifade etmiştir.

Yetişkin Eğitimi: Yetişkin eğitimi Atatürk döneminde sürekli gündemde kalmıştır. Örneğin yeni alfabenin öğretilmesi konusu sadece okul çağındaki nüfusun değil aynı zamanda yetişkin eğitiminin bir parçası olarak da algılanabilir. Bu anlayışla, Atatürk bir ifadesinde yetişkin eğitime yönelik şu öneriyi dile getirmiştir:

Bu merkezlerde bilimsel temsiller vermek ve konferanslar düzenlemek ve halkın okuyup yazmayan kısmının en kolay şekilde okumasını sağlamak ve onlara birinci derecede gerekli olan bilgiler verecek gece kursları açmak, kurulacak yerel basın özelliikle genel eğitim ve halk bilgileri ile ilgili yayınlarla uğraşmasını sağlamak, öğretmen kurulunun sürekli yapacağı görevler olacaktır. (C105)

Eğitimin Öğeleri

Atatürk, söylev ve demeçlerinde öğretmeni eğitim sisteminin merkezine oturturken başarılı bir eğitim sistemi için yönetici, aile ve öğrencileri de öğretmenin yanına koyan eğitim anlayışını işaret eden bir eğitim modeli betimlemiştir.

Öğretmen: Öncelikle, Atatürk'e göre öğretmen sadece eğitim sisteminde değil toplum içinde de önemli yere sahip devlet çalışanıdır. Atatürk, öğretmenlerin rolünü okuldaki akademik faaliyetlerle sınırlamamış; Kurtuluş Savaşı'nı izleyen dönemlerde hedeflenen sosyal, ekonomik ve kültürel seviyenin yakalanmasında öğretmenlerin önemli bir yere sahip olduklarını vurgulamıştır:

Öğretmenliğin önemi hakkında fazla söz söylemeye hiç gerek görmem. Çünkü siz onu benden daha iyi bilirsiniz. Yalnız bir hususu hep beraber tekrar edelim: Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir. Öğretmeden, eğiticiden mahrum bir millet henüz millet adını almak yeteneğini kazanamamıştır. Ona gelişigüzel bir kütle denir, millet denemez. Bir kütle için millet olabilmesi için mutlaka eğitimcileri, öğretmenleri olmalıdır. Onlardır ki, bir sosyal topluluğu gerçek millet haline koyarlar. Bizim milletimiz elbette dünyanın takdirlerini kazanmış bir sosyal heyettir. Fakat onu hak ettiği şeref derecesine ulaştıracak sizlersiniz. Millet, memleket, Cumhuriyet sizden yüksek hizmet beklemektedir. Siz harekete geçtikten sonradır ki en yüksek yeteneği uygulamaya geçirilmiş olacaktır. (D150)

Öğretmenlik mesleğine atfedilen bu önem, eğitimin toplumsal yaşamın her alanında hedeflenen değişim ve gelişimin bir aracı olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, yetiştirilecek bireylerin her alanda yapılan devrimleri daha da geliştirileceklerine inanılmaktaydı. Bu anlayışa göre şekillenmiş bir eğitim sisteminde öğretmenin toplumsal gelişimde ana unsur olarak görülmesi doğal karşılanabilir. Atatürk bu anlayışını şu ifadelerle ortaya koymuştur:

Genel öğrenim ve eğitim programımız da bu temelleri içine alır. Fakat biliyorsunuz ki, görüşlerin, programların kesin ve açık olması çok önemli olmakla birlikte verim ve eser verebilmesi, onların becerikli, anlayışlı ve özverili öğretmenlerimiz tarafından okullarımızda çok büyük dikkat ve gayretle uygulamasına bağlıdır. İşte özellikle sizden rica edeceğim konu budur. Sizin başarınız, cumhuriyetin başarısı olacaktır. Yeni Türkiye'nin birkaç yıla sığdırdığı askerî, siyasî, idari inkılâplar sizin, saygıdeğer öğretmenler, sosyal ve fikrî inkılâptaki başarılarınızla desteklenecektir. Hiçbir zaman hatırlarınızdan çıkmasın ki, "Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdani hür, irfanî hür nesiller ister. (D133)

Öğretmeni toplumsal gelişimin ana ögesi olarak gören Atatürk, söylev ve demeçlerinde öğretmenleri Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki en önemli sorunlarından biri olan bilgisizliğe karşı açılan savaşın öncüleri olarak göstermiş ve öğretmenleri *bilgi ordusu, kültür ordusu* olarak nitelendirmiştir. Atatürk'ün öğretmenlerle ilgili söylev ve demeçlerinde dikkat çeken bir diğer konu, idealist bir öğretmen tanımı yapmaya özen göstermiş olmasıdır. Atatürk'e göre öğretmen sadece okul içinde akademik konularla ilgilenen bir eğitim memuru değil; okulun dışında da halka yakın ve toplumun sorunlarıyla ilgilenen bir memur olmalıdır: *Öğretmenler her fırsattan yararlanarak halka koşmalı, halk ile beraber olmalı ve halk, öğretmenin çocuğa yalnız alfabe okutan kişi olmayacağını anlamalıdır. (D153)*

Atatürk söylev demeçlerinde öğretmenleri sadece eğitim ve eğitim dışında ülkenin kalkınmasına katkı yapacak bir memur olarak görmemiştir. İfadelerinde öğretmenliği bir meslek olarak gördüğü ve bu mesleğin bütün haklarının verilmesi ve yükseltilmesi konusunda da hassasiyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Aşağıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi Atatürk, öğretmenlik mesleğinin uluslararası alanda gördüğü itibarı Türkiye’de de görmesi gerektiğini ifade etmiştir:

Okullarda öğretim görevinin güvenilir ellere verilmesini, ülke çocuklarının o görevi kendilerine hem bir meslek, hem bir ülkü sayacak, erdemli ve saygıdeğer öğretmenler tarafından yetiştirilmelerini sağlamak için, öğretmenliğin diğer serbest ve yüksek meslekler gibi, yavaş yavaş yükselmesi ve kesinlikle rahat bir yaşam sağlayacak bir meslek durumuna getirilmesi gereklidir. Dünyanın her yöresinde öğretmenler topluluğu medeniyetin en özverili ve saygıdeğer öğeleridir. (C106)

Öğrenciler: Atatürk’ün söylev ve demeçlerinde üzerinde durduğu bir diğer öge ise öğrenciler olmuştur. Atatürk söylev ve demeçlerinde öğrencilere seslenirken onların ülkenin geleceği olduklarını ve bu bakımdan her alanda ve her düzeyde öğrenim gören öğrencilerden beklentilerin yüksek olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin, öğrenimlerinde başarılı olması için erdemli ve çalışkan olmaları önerisinde bulunmuş; ancak hiç bir konuşmasında öğrencilerin nasıl öğrenmesi gerektiğine dair ifade kullanmamıştır. Bunun nedenlerinden biri de, aşağıdaki alıntıda gösterildiği gibi eğitimi teknik bir meslek alanı olarak görmesi ve bu konuda sözü uzmanlara bırakmak istemesinden kaynaklanmaktadır: *Ayrıntılarını tamamen uzmanlarına bırakmak istediğim bu mesele hakkındaki genel görüşlerimi tamamlamak için yeni neslin donatılacağı manevî özellikler arasında kuvvetli bir erdemlilik ve kuvvetli, düzenli ve sağlam düşünceden de söz etmek zorundayım. (D2)*

Aileler: Atatürk’ün söylev ve demeçlerinde ele aldığı bir diğer eğitim ögesi aileler olmuştur. Atatürk ailede verilen eğitimin son derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Ailede verilen eğitimi *ilk terbiye* olarak tanımlamış ve ailede verilebilecek olumsuz eğitimin çocuğu yaşamı boyunca olumsuz etkileyeceğini ifade etmiştir. Bu konuda özellikle anneye önemli rol düştüğünü de ifade etmiştir. Bu bağlamda Atatürk kadının eğitimine de vurgu yapmış ve yaşamın her alanında kadının erkek ile aynı katkıyı yapabilecek kabiliyette olduğunu ifade etmiştir. Bunun için de kadınların eğitiminin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Yöneticiler: Atatürk, okul yöneticilerini de atlamayarak sağlıklı etkin bir eğitim sisteminin önemli öğelerinden birinin okul yöneticileri olduğunu vurgulamıştır. Her ne kadar ayrıntılı bir okul yöneticisi ve okul yöneticisi görev tanımı yapmasa da yöneticinin okulda düzen sağlamanın başarılı bir eğitim sisteminin önemli bir ögesi olduğunu belirtmiştir.

Eğitim Reformu

Atatürk’ün eğitimle ilgili söylev ve demeçlerinin önemli bir kısmının eğitimde reform ve eğitimde gelişmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun ülkenin İstiklal Savaşı’ndan sonra gerçekleştirmek zorunda olduğu ekonomik ve sosyal dönüşümden kaynaklandığı söylenebilir. Atatürk bu durumu şu kısa ifade ile ortaya koymuştur: *Düzeltilecek şeyler ekonomi ve eğitimdir. Böylece ülke bayındır hale getirilecek, millet refah sahibi olacaktır. (D14)* Atatürk, eğitim alanında yapılacak reformların diğer ülkelerin sistemlerinin taklit edilmesine dayanmaması gerektiğini, daha önce girişilen reform çabalarının bu sebeple başarısızlıkla sonuçlandığını ifade etmiştir. Atatürk’ün eğitimde reform çalışmalarına yönelik demeçlerinin içerik ve izlenecek yöneme odaklandığı anlaşılmaktadır.

İçerik: İlk olarak, söylev ve demeçlerde ele alınan reform konusunun odağının eğitim sisteminin omurgası sayılabilecek eğitim düzeyleriyle ilgili olduğu görülmüştür. Atatürk ilköğretimin genel ve zorunlu olmasını, ortaöğretimin iyi araçlarla donatılması ve yaygınlaştırılmasını, değişik düzeylerde mesleki eğitime önem verilmesini öncelikli reform konuları arasında saymıştır. Eğitim düzeylerinin belirgin bir çerçeveye bağlaması, zorunlu eğitim düzeyinin belirlenmesi ve mesleki eğitime de yer verilmesi eğitim sisteminde birliğin sağlanması yönünde önemli bir adım olarak görülmüştür.

Eğitim reformunun içeriğine ilişkin ikinci bir konu olarak, kapsamlı bir eğitim programına ve bu programın ülkenin temel unsurlarından oluşması ve herhangi bir ülkeyi taklit etmemesi gerektiğine dair görüşünü ortaya koymuştur. Bu durumun yükseköğretim reformunda da aynı şekilde olması gerektiğini ifade etmiştir. Bilim ve fen alanındaki çalışmalarının özellikle çağın gerektirdiği uygulamaları içermesini önermiştir. Aksi takdirde eğitim reformunun güçlü bir eğitim sistemine katkı yapmayacağını ve bunun sonucunda, yeni yöntemlere dayanmayan bilimsel çabaların da ülke için olumlu sonuç vermeyeceğini ifade etmiştir.

Eğitim reformunun içeriğine ilişkin bu konuların yanında harf devriminin önemli bir yer tuttuğu anlaşılmıştır. Atatürk eğitimde dil konusuna çok fazla önem vermiş ve eğitim konusunda ilerleme sağlamanın temel unsurunu eğitimde kullanılan dilin kolay anlaşılır, kolay öğrenilir ve kolay kullanılabilir olmasıyla ilişkilendirmiştir. 1928'e kadar olan konuşmalarında sıklıkla harf devriminin gerekliliğini vurgulamıştır. 1928'deki harf devriminden sonra ise yeni alfabenin yaygınlaşması yönünde öncülük etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Eski alfabe ile okuma yazmanın zor olduğunu, eski alfabenin eğitimi olduğu kadar hayatın diğer alanlarını da zorlaştırdığını ifade etmiştir. Yeni harflerin ise toplumun değişik kesimlerinde çalışanlarının kolaylıkla kavrayabileceği bir alfabe olduğunu ve yeni alfabe sayesinde Türkiye'nin uluslararası alanda da tanınırlığının ve saygınlığını artacağını ifade etmiştir.

Yöntem: Atatürk'ün söylev ve demelerinden eğitim reformuna ilişkin olarak öne çıkardığı bir diğer konu eğitim reformunda izlenecek yöntem ile ilgilidir. Atatürk reform faaliyetlerinin katılımcı bir yöntemle yürütülmesi gerektiğine dair inancını ortaya koyarak eğitim reformu çabalarında medya ve akademisyenlerin de görüşüne başvurulmasının gereğine işaret etmiştir. Bu anlamda, Atatürk'n eğitim reformu çabalarına sivil toplumu da katma çabasının olduğu söylenebilir. Atatürk bu anlayışını şu ifadeyle ortaya koymuştur:

...binen evvel bir program yapmak ve saniyen bu programı muvaffakiyetle tatbik edebilmek için behemehl memleketin bütün evlatlarının zeklarını, nr ve irfnlarını ve ihtisalarını bir araya toplamak lazım olduğu kanaatinde bulunuyorum. Ben bir kitle-i beşeriyeyi yalnız kendine tefekkür ve tahayyül ve tasavvur ettiğim bir takım efkr ve hissiyatın peşinde sürüklemek emelinde değilim. Beni Allah böyle bir hatadan siynet buyursun. İmkn-ı maddi bulabilseydim bütün bu evsafını saydığım vatanperverni büyük ve vsi' bir kongre halinde toplayarak, onların birer birer nokta-i nazarlarını cem' ve telifk ederdim. (A8)

TARTIşMA ve SONUÇ

Söylev ve demeçlerinin ve TBMM açılış konuşmalarının incelenmesi sonucunda ulaşılan temel bulgulara bakıldığında Atatürk'ün sadece kendi çağındaki bir ülkenin ihtiyaçlarını gözetmediği aynı zamanda günümüzde de geçerliğini koruyan evrensel ilkelere dayanan bir eğitim sistemine öncülük ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin ilerlemeci felsefeye dayanan bir müfredatı ancak 2000'li yıllarda hayata geçirmeye başladığı göz önüne alınırsa, Atatürk'ün 1920'li yıllarda ilerlemeci felsefeye dayanan bir müfredata öncülük etmesi eğitim konusunda ileri görüşlülüğünü ortaya koymaktadır. Her ne kadar tümüne tanıklık etmese de söz konusu ilerlemeci felsefeye dayanan fikirlerin Atatürk döneminde yürütülen Köy Eğitmenleri ve Millet Mektepleri gibi uygulamaların ve hemen sonrasında başlatılan Köy Enstitüleri hareketinin oluşmasında ve uygulamaya konmasında önemli yer tuttuğu kabul edilmelidir. Dewey geçtiğimiz yüzyılın başlarında ilerlemeciliğin, pragmatik eğitim sisteminin ve demokratik eğitiminin ilk savunucularından biridir (Garrison, 1999). Bu açıdan bakıldığında ülkenin eğitim reformunda yöneticilere bilimsel açıdan destek olarak davet edilen kişinin eğitim felsefesi dönem koşullarında oldukça dikkat çekicidir.

Bursalıoğlu (1981)'na göre Atatürk ülkeyi batı standart ve normlarına taşımının ilk koşulu olarak eğitimi görmekteydi. Bu nedenle de Atatürk dönemi ulusal eğitim politikaları ilk iş olarak programları daha işlevsel, dünya ve ülke sorunlarının zmne odaklı ve laik bir hale getirilmeye çalışmıştır ve bu dönemde eğitimin gözlem ve deneye yer vererek kuramın aynı zamanda uygulanması öngörülmüştür. Bu noktada Atatürk'ün görüşleriyle paralel olarak uygulamalı eğitim sisteminin önemini

vurgulamak amacıyla 1922-1925 yılları arasında üç kez İzmir Sanayi mektebini ziyaret etmesi dikkat çekici bir örnektir (Doğan, 1981). Atatürk'ün üzerinde durduğu paydaş katılımına yönelik olarak meslek eğitiminin içeriğinin ve standartlarının belirlenmesinde Milli Eğitim, Milli Savunma, Tarım, Bayındırlık ve İşletme bakanlıklarının işbirliği ve ortak çabaları da verilebilecek en önemli örneklerden biridir (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1980).

Yine bulgulardan hareketle, Atatürk'ün yükseköğretimi evrensel değerlere göre yeniden şekillendirilmesini desteklediği anlaşılmaktadır. Özellikle çeşitli konuşmalarda yaptığı özerk üniversite vurgusu buna bir kanıt olarak vurgulanabilir. Darülfünunun kapatılarak yerine Cumhuriyetçi üniversitelerin kurulması hedeflenmiştir. Yeni yükseköğretim kurumunun programları ve yönetim sistemi Malche'nin raporu, Atatürk'ün ve Maarif yöneticilerinin ortak görüşleri doğrultusunda planlanmıştır. Bu plana Türk reform hareketleri ile üniversite misyonunun paralel olması da dahildir (Taşdemirci, 1991).

Bulgulara göre, Atatürk günümüzde halen toplumsal sorunlarımızdan biri olan kız çocuklarının eğitimi konusunda da önemli noktalara değinmiştir. Osmanlı Devleti'nde ayrıcalıklı bir kız azınlığı eğitim öğretim görürken Cumhuriyet'le birlikte kadına toplumsal ve siyasi yaşamda verilen haklar ile Atatürk'ün kız çocuklarının ve annelerin eğitimine yönelik yaptığı vurgular Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın ve erkeğin hukuksal zeminde de eşit konuma getirdiğinin bir göstergesi olarak görülebilir (İnan, 1975; Tan, 1981). Diğer taraftan, Atatürk'ün eğitim ve iktisadi gelişme, eğitim ve sosyal yaşam ve eğitim ile din arasında net ilintiler yaptığı ve eğitimin söz konusu ilintiler kapsamında yeniden tasarımının yapılmasına öncülük ettiği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Türkiye'de eğitim alanındaki önemli araştırmacıların ifade ettiği (örnek, Bursalıoğlu, 1981), Atatürk'ün Cumhuriyet ile başlayan modernleşme hareketinin en önemli ögesi olarak eğitimi belirlediği yargısı bir kez daha desteklenmektedir.

Sonuç olarak, araştırma bulguları, Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'ün ilerlemeci aynı zamanda ulusal değerlere de vurgu yapan eşitlikçi, laik, modern, bilimsel süreçlere dayanan bir eğitim sistemini benimsediğini desteklemektedir. Modern Türkiye'nin kuruluşunda tek başına siyasi ve askeri yeniliklerin yeterli olmadığını farkında olan Atatürk, söylev ve demeçlerinin ve TBMM açılış konuşmalarının neredeyse tamamında eğitim alanına önemli vurgular yapmıştır. Bu vurgular tek tek incelendiğinde Atatürk'ün üzerinde durulmasını işaret ettiği noktaların günümüzde halen geçerliliğini koruduğu görülmektedir. İleri görüşlülük özelliğini de dikkate alarak Atatürk'ün hem iyi bir devlet başkanı hem de önemli bir eğitim düşünürü olduğu sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2008). *Türk eğitim tarihi: M.Ö.1000- M.S. 2008*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Akyüz, Y. (1991). Atatürk'ün eğitim düşüncesinin kökenleri. *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu* (9-11 Eylül 1991). Atatürk Araştırma Merkezi. (685-695)
- Akyüz, Y. (1981). Atatürk'ü yetiştiren öğretmenlerden birkaçı. *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu* (9-10 Nisan 1981). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. (109-123).
- Alkan, C., Doğan, H. ve Sezgin, İ. (1980). *Mesleki ve teknik eğitim prensipleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Atatürk Araştırma Merkezi (2006). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri*. Ankara
- Baltacıoğlu, İ.H. (1919). *Maarifte bir siyaset*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası
- Best, J.W. (1970). *Research in education*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Borak, S. (1972). *Atatürk ve edebiyat*. İstanbul: Varlık Yayınları
- Bozdağ, İ. (1974). Atatürk'ün fikir kaynakları. *Milliyet*, 11 Kasım 1974.
- Bursalıoğlu, Z. (1981). Atatürk döneminde eğitim felsefesi ve yenileşmesi. *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu* (9-10 Nisan 1981). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. (VII-1).
- Cebesoy, A.F. (1967). *Sınıf arkadaşım Atatürk*. İstanbul
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. NY: Routledge.
- Doğan, H. (1981). Atatürk'ün işlevsel eğitim anlayışı. *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu* (9-10 Nisan 1981). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. (69-81).
- Dönmez, C. (2005). Atatürk ve Cumhuriyet döneminde ortaöğretim. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 255-268.

- Erdoğan, İ. (2002). *Yeni bin yıla doğru Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve çözümler*. İstanbul: SistemYayıncılık.
- Eroğlu, H. (2008). *Atatürk: Hayatı ve üstün kişiliği*. İstanbul: Savaş Yayınevi
- Garrison, J. (1999). John Dewey. In M.A. Peters (Ed.), *Encyclopedia of the philosophy of education*. Virginia, VI: College of Human Resources and Education.
- Hill, J.E. ve Kerber, A. (1967). *Models, methods and analytical procedures in educational research*. Detroit, MI: Wayne State University Press.
- İnan, A. (1977). *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1975). *Tarih boyunca Türk kadınının hak ve görevleri*. Atatürk Serisi no:3. İstanbul: MEB.
- Kinross, L. (1972). *Atatürk bir milletin yeniden doğuşu*. İstanbul
- Koçer, H.A. (1981). Türk eğitim tarihimize Atatürk'ün yeri. *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu* (9-10 Nisan 1981). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. (59-69).
- Malche, A. (1932). Prof. Dr. Albert Malche'nin İstanbul Darülfünunu Hakkında Raporu. İçinde N.K. Aras, E. Dölen, ve O. Bahadır (Eds.), *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2007, 15, pp.352-99.
- Mango, A. (2000). *Atatürk: The biography of the founder of modern Turkey*. US: The Overlook Press.
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1984). *Qualitative data analysis*. Beverly Hills, California: Sage.
- Opfer, D., Bolat, O. ve Frost, D. (2008). Contributing to national reform in Turkey through project-based learning: The OPYEP project. *Proceedings of the 21st International Congress for School Effectiveness and Improvement*, 1-18.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze Türk eğitim tarihi*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tan, M. (1981). Atatürk ve karma eğitim. *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu* (9-10 Nisan 1981). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. (45-59).
- Taşdemirci, E. (1991). Atatürk'ün önderliğinde yapılan 1933 üniversite reformunda yabancı bilim adamlarının rolü. *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu* (9-11 Eylül 1991). Atatürk Araştırma Merkezi. (769-791).
- Tezcan, M. (1981). Sosyoloji açısından Atatürk. *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu* (9-10 Nisan 1981). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. (27-45).
- TBMM (2013). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi açılış konuşmaları*. http://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/ataturk.htm dan alınmıştır.
- Unat, F. R. (1964). Atatürk'ün öğrenim hayatı ve yetiştiği devrin milli eğitim sistemi. *Türk Tarih Kurumu Atatürk Konferansları C: I*, Ankara.
- Uyguner, M. (1974). Atatürk'ün okudukları. *Türk Dili*, 226.
- Varış, F.(1981). Eğitim yolu ile Atatürkçü çizgide milli bütünleşme. *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu* (9-10 Nisan 1981). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. (21-27).
- Villalta, J.B. (2000). Atatürk siyaset kuramının en büyük filozoflarından biri. In Ö. Ozankaya (Ed.), *Dünya düşüncüleri gözüyle Atatürk ve Cumhuriyeti*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yıldırım, H.İ. (2009). *Atatürk'ü etkileyen olaylar*. İstanbul: Kum Saati Yayınları
- Yüce, T.T.(1981). Atatürk devrim teorisi. *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu* (9-10 Nisan 1981). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.